

ویرانه‌نامه

ولادت امام محمد باقر علیه السلام

ویردنامه ولادت امام محمد باقر

امام محمد باقر

محمد بن علی بن حسین بن علی بن ابی طالب مشهور به امام باقر (۵۷-۱۱۴ق) و ملقب به باقرالعلوم، امام پنجم شیعیان است که حدود ۱۹ سال امامت شیعیان را برعهده داشت. دوره امامت امام باقر با ضعف دولت بنی امیه و درگیری آنان با عباسیان برسر قدرت همزمان بود. امام باقر در این دوره، جنبشی علمی پدید آورد که در دوره امامت فرزندش امام صادق به اوج خود رسید. گفته اند امام باقر در علم، زهد، عظمت و فضیلت، سرآمد بود. از آن حضرت روایات بسیاری در زمینه های فقه، توحید، سنت نبوی، قرآن، اخلاق و آداب نقل کرده اند. در دوره امامت او، گام های بزرگی در تدوین دیدگاه های شیعه در رشته های گوناگون اخلاق، فقه، کلام، تفسیر و... برداشته شد. بزرگان اهل سنت نیز به شهرت علمی و دینی امام باقر گواهی داده اند.

نسب، کنیه و لقب ها

امام باقر فرزند امام سجاد و نوه امام حسین است. مادر وی ام عبدالله، دختر امام حسن مجتبی است. (المفید، الارشاد، ج ۲، ص ۱۵۵) چون نسب امام باقر هم به امام حسن و هم به امام حسین می رسد، به او لقب هاشمی بین هاشمیین، علوی بین علویین و فاطمی بین فاطمیین دادند. (المفید، الارشاد، ج ۲، ص ۱۵۸؛ امین، أعیان الشیعه، ج ۸، ص ۳۹۰) او ملقب به «شاکر» و «هادی» بود؛ اما مشهورترین لقب او «باقر» است. یعقوبی می نویسد: «بدان سبب باقر نامیده شد که علم را شکافت». (یعقوبی، تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۲۸۹) کنیه معروفش «ابوجعفر» است (طبری، دلائل الامامة، ص ۲۱۶) و در منابع روایی بیشتر با عنوان ابوجعفر اول از وی یاد می شود. (طبرسی، اعلام الوری، ۱۴۱۷ق، ج ۱، ص ۴۹۷)

ولادت

امام باقر در سه شنبه (ابن طولون، الأئمة الإثنا عشر، ص ۸۱؛ مجلسی، بحار الأنوار، ج ۴۶، ص ۲۱۲) یا جمعه اول ماه رجب سال ۵۷ق در مدینه به دنیا آمد. (طبری، دلائل الإمامة، ص ۲۱۵؛ طبرسی، اعلام الوری، ۱۴۱۷ق، ج ۱، ص ۴۹۸) اما برخی ولادتش را ۳ صفر همان سال نقل کرده اند. (مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۶، ص ۲۱۲) او در خردسالی در واقعه کربلا حاضر بود. (یعقوبی، تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۲۸۹) امام باقر می فرماید: من ۴ ساله بودم که جدم حسین بن علی کشته شد و شهادت وی و آنچه را در آن وقت به ما رسید به یاد دارم. (یعقوبی، تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۲۸۹)

نامگذاری

پیامبر اسلام ده ها سال قبل از به دنیا آمدن امام باقر نام او را محمد و لقبش را «باقر» قرار داد. حدیث جابرو روایات دیگر بر این نامگذاری دلالت می کند. (قمی رازی، کفایة الاثر، ص ۱۴۴-۱۴۵)

دوره امامت

امام باقر در سال ۹۵ قمری بعد از شهادت پدر خویش به امامت رسید (طبرسی، اعلام الوری، ۱۴۱۷ق، ص ۴۸۱) و تا زمان شهادت یعنی سال ۱۱۴ق (یا ۱۱۷) پیشوایی و رهبری شیعیان را برعهده داشت. (طبرسی، اعلام الوری، ۱۴۱۷ق، ص ۴۹۸)

دلائل امامت

یکی از دلایل امامت امام باقر، احادیث برجای مانده از پیامبر است. جابر بن عبدالله انصاری نقل می کند: پیامبر در پاسخ سؤال جابر که درباره امامان بعد از امیرالمؤمنین پرسید فرمود: حسن و حسین، دو سرور جوانان اهل بهشت، سپس سرور عبادت کنندگان در زمان خود، علی بن الحسین، سپس باقر، محمد بن علی که ای جابر تو او را خواهی دید. (قمی رازی، کفایة الاثر، ص ۱۴۴-۱۴۵)

امام سجاد نیز به طور مکرر نظرها را به سوی فرزندش باقر جلب می کرد؛ مثلاً وقتی که از علت اهمیت دادن فراوان به امام باقر سؤال شد، امام سجاد در پاسخ فرمود: «این بدان سبب است که امامت در فرزندان او باقی خواهد ماند تا روزی که قائم مایم کند و دنیا را پر از عدل و قسط نماید. پس او هم امام است و هم پدر امامان». (قمی رازی، کفایة الاثر، ص ۲۳۷)

یکی دیگر از دلایل امامت امام باقر، برتری اش نسبت به هم عصرانش بود. شیخ مفید می نویسد: امام باقر در علم، زهد و بزرگواری از همه برادرانش برتر، و قدر و منزلتش بیشتر بود و همه کس او را به عظمت می ستود و مورد احترام عامه و خاصه بود. بدان اندازه که از او در خصوص علم دین و آثار و سنت نبوی و دانش قرآن و سیره و فنون اخلاق و آداب، آشکار شده است از هیچ یک از فرزندان حسن و حسین آشکار نشده است. باقیمانده های یاران پیامبر، بزرگان تابعین و پیشوایان فقه های مسلمان از وی روایت کرده اند. پایه فضل و بزرگواری وی به جایی رسیده بود که در میان اهل علم، ضرب المثل شده بود و در وصفش آثار می نوشتند و اشعار می سرودند. (المفید، الارشاد، ج ۲، ص ۱۵۷)

خلفای معاصر

دوران امامت وی همزمان با پنج تن از خلفای بنی امیه بود:

۱. ولید بن عبدالملک (۸۶-۹۶ق)
۲. سلیمان بن عبدالملک (۹۶-۹۹ق)
۳. عمر بن عبدالعزیز (۹۹-۱۰۱ق)
۴. یزید بن عبدالملک (۱۰۱-۱۰۵ق)
۵. هشام بن عبدالملک (۱۰۵-۱۲۵ق)

در اعیان الشیعه آمده است که عبدالملک بن مروان به پیشنهاد امام باقر، اقدام به ضرب سکه اسلامی کرد. (امین، اعیان الشیعه، ج ۱، ص ۶۵۴) پیش از آن معاملات با سکه های رومی انجام می شد. از آنجا که این ماجرا در زمان امام سجاد رخ داده،

ویردنامه ولادت امام محمد باقر

امام، معرفت و شناخت قرآن را منحصر در اهل بیت علیهم السلام می دانست، چرا که آنان اند که می توانند محکمت قرآن را از متشابهات و ناسخ و منسوخ تشخیص دهند و چنین عملی در نزد هیچ کس غیر از اهل بیت علیهم السلام وجود ندارد به همین دلیل است که ایشان فرموده اند: هیچ چیزی به اندازه تفسیر قرآن از عقل مردمان دور نیست. چرا که یک آیه که کلامی متصل است اول آن درباره یک مسئله و آخر آن درباره مسئله دیگر، و این کلام متصل به چند وجه برگشت داده می شود. (گروه مولفان، پیشوایان هدایت، ص ۳۲۰)

حدیث

امام باقر علیه السلام به احادیث رسول اکرم صلی الله علیه و آله اهمیت می داد، تا جایی که جابر بن یزید جعفری هفتاد هزار حدیث از پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله نقل کرده است. همچنان که ابان بن تغلب و سایر شاگردان آن حضرت مجموعه بسیار بزرگی از این میراث عظیم را از آن حضرت روایت نموده اند.

حضرت تنها به نقل حدیث و انتشار آن اکتفا نکرده، بلکه اصحاب خود را به همت گماشتن در فهم حدیث و آشنایی پیدا کردن با معانی آن فرا می خواند. ایشان فرمود: مراتب شیعیان ما را با میزان روایت کردن آنان از احادیث اهل بیت و معرفتشان به آن احادیث بشناسید، و معرفت، همان شناخت روایت و درایة الحدیث است، و با درایت و فهم روایت است که مؤمن به بالاترین درجات ایمان می رسد. (شریف القرشی، حیاة الامام محمد الباقر، ج ۱، ص ۱۴۰-۱۴۱)

کلام

در زمان امام باقر علیه السلام با توجه به فرصت ایجاد شده و کمتر شدن فشار و کنترل از سوی حاکمیت، زمینه برای ظهور و بروز عقاید و افکار مختلف بوجود آمد که خود این باعث ایجاد و رواج افکار انحرافی در جامعه شد، در این شرایط امام می بایست ضمن بیان عقاید اصیل و صحیح شیعی و رد عقاید باطل، شبهات مربوطه را پاسخ دهد. لذا امام بحث های کلامی خود را ناظر به این امور مطرح می کرد. از جمله این مباحث می توان به عاجز بودن عقل انسان از درک حقیقت خداوند، (کلینی، اصول کافی، ج ۱، ص ۸۲) ازلی بودن واجب الوجود (کلینی، اصول کافی، ج ۱، ص ۸۸-۸۹) و وجوب اطاعت از امام علیه السلام (کلینی، اصول کافی، ج ۱، ص ۱۸۵) اشاره کرد.

میراث دیگری نیز از امام به یادگار مانده است که میراث فقهی (گروه مولفان، پیشوایان هدایت، ص ۳۴۱-۳۴۷) و میراث تاریخی (گروه مولفان، پیشوایان هدایت، ص ۳۳۰-۳۳۴) از آن جمله است.

مناظرات امام

از جمله فعالیت های علمی امام باقر علیه السلام، مناظره با افراد مختلف در موضوعات گوناگون است. برخی از مناظرات وی از این قرار است: مناظره امام با اسقف مسیحیان، مناظره با حسن بصری، مناظره با هشام بن عبدالملک، مناظره با محمد بن منکدر، مناظره با نافع بن ازرق، مناظره با عبدالله بن معمر لیشی، مناظره با قتادة بن دعامة (کلینی، الکافی، ۱۳۸۸ ش، ج ۸، ص ۳۱۱)

برخی پیشنهاد ضرب سکه را به امام سجاد علیه السلام نسبت داده و برخی گفته اند امام باقر علیه السلام به دستور امام سجاد علیه السلام این پیشنهاد را مطرح کرده است. (الحسینی المازندارانی، العقد المنیر، ج ۱، ص ۷۵)

نهضت علمی

به دلیل ضعیف شدن دولت بنی امیه و درگیری میان سران دولت برای در اختیار گرفتن قدرت، سال های ۹۴ تا ۱۱۴ زمان پیدایش مسلک های فقهی و اوج گیری نقل حدیث درباره تفسیر بود. (جعفریان، حیات فکری و سیاسی امامان شیعه، ۱۳۸۳ ش، ص ۲۹۲) در این دوران گروه هایی مانند خوارج، مرجئه، کیسانیه و غالیان در ترویج عقاید خود تلاش می کردند.

تا پیش از این زمان، نظرات فقه شیعه، محدود بود، اما با ظهور امام باقر علیه السلام قدم مهمی در راستای تدوین آن برداشته شد. (جعفریان، حیات فکری و سیاسی امامان شیعه، ۱۳۸۱ ش، ص ۲۹۳) امام باقر علیه السلام جنبش علمی وسیعی را به وجود آورد که در دوره امامت فرزندش امام صادق علیه السلام به اوج خود رسید. وی در علم، زهد، عظمت و فضیلت سرآمد همه بزرگان بنی هاشم بود و روایات و احادیث وی در زمینه علم دین، آثار و سنت نبوی، علوم قرآن، سیره و فنون اخلاق و آداب بدان حد است که تا آن روز از هیچ یک از فرزندان امام حسن علیه السلام و امام حسین علیه السلام به جا نمانده بود. (المفید، الارشاد، ص ۵۰۷) در این عصر بود که شیعه تدوین فرهنگ خود - شامل فقه و تفسیر و اخلاق - را آغاز کرد. (جعفریان، حیات فکری و سیاسی امامان شیعه، ۱۳۸۱ ش، ص ۲۹۳)

امام باقر علیه السلام استدلال های اصحاب قیاس را به تندی رد می کرد (شیخ حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۸، ص ۳۹) و در برابر سایر فرق اسلامی منحرف نیز موضع تندی اتخاذ کرده و با این برخورد کوشید محدوده اعتقادی صحیح اهل بیت علیهم السلام را در زمینه های مختلف از سایر فرق، مشخص و جدا کنند. وی درباره خوارج فرمود: خوارج از روی جهالت عرصه را بر خود تنگ گرفته اند، دین ملایم تر و قابل انعطاف تر از آن است که آنان می شناسند. (جعفریان، حیات فکری و سیاسی امامان شیعه، ص ۲۹۹)

شهرت علمی امام باقر علیه السلام نه تنها در حجاز، بلکه حتی در عراق و خراسان نیز به طور گسترده فراگیر شده بود، چنان که راوی می گوید: دیدم که مردم خراسان دورش حلقه زده و اشکالات علمی خود را از او می پرسند. (کلینی، اصول کافی، ج ۶، ص ۲۶۶؛ مجلسی، بحار الانوار، ج ۴۶، ص ۳۵۷) در ادامه به طور اختصار به میراث علمی امام در رشته های مختلف علمی اشاره می شود:

تفسیر

امام بخشی از وقت خود را به بیان مباحث تفسیری اختصاص داده بود که برگزاری جلسات تفسیر و پاسخ به سوالات و شبهات دانشمندان و سایر مردم از جمله آنهاست. گفته می شود امام باقر علیه السلام کتابی در تفسیر قرآن نوشته است که محمد بن اسحاق ندیم در کتاب الفهرست، از آن نام برده است. (ابن ندیم، الفهرست، ص ۵۹؛ شریف القرشی، حیاة الامام محمد الباقر، ج ۱، ص ۱۷۴)

ولادت امام محمد باقر

سلام پیامبر ﷺ

امام باقر علیه السلام فرمودند: روزی جابر بن عبدالله انصاری رضی الله عنه را دیدم و بدو سلام دادم و او سلامم را پاسخ گفت و سپس به من گفت: تو کیستی؟ (در این هنگام، جابر دیدگانش را از دست داده بود) گفتم: محمد بن علی بن حسین، گفت: پسرم به من نزدیک شو. پس بدو نزدیک شدم. آنگاه او دستم را بوسید و سپس خم شد که پایم را بوسد ولی مانع این کارش شدم. سپس جابر گفت: همانا رسول خدا صلی الله علیه و آله به تو سلام می‌رساند. پس گفتم: و بر رسول خدا باد سلام و رحمت و برکات خدا. ولی چگونه ای جابر؟ گفت: روزی با او [یعنی با پیامبر صلی الله علیه و آله] بودم که به من گفت: ای جابر! امید است که تو باقی بمانی تا اینکه مردی از فرزندان مرا ببینی که بدو محمد بن علی بن حسین گفته می‌شود و خدا بدو نور و حکمت می‌بخشد. پس، از سوی من بدو سلام رسان. (المفید، الارشاد، قم: سعید بن جیر، ۱۴۲۸ق، ص ۳۸۲؛ نیز رجوع کنید به: ابن عساکر، تاریخ مدینه دمشق، ج ۵۴، ص ۲۷۶)

مبارزه با اسرائیلیات

از جمله گروه‌هایی که آن روزها در جامعه اسلامی حضور داشتند و تأثیر عمیقی در فرهنگ آن روزگار بر جا گذاشتند، یهودیان بودند. شماری از عالمان یهود که به ظاهر مسلمان شده و گروهی دیگر که هنوز به دین خود باقی مانده بودند در جامعه اسلامی پراکنده شده بودند و مرجعیت علمی قشری از ساده لوحان را به عهده داشتند. مبارزه با یهود و القائات سوء آنها در فرهنگ اسلامی، و تکذیب احادیث دروغین و ساخته و پرداخته یهودیان در مورد انبیای الهی و مطالبی که باعث خدشه دار شدن چهره واقعی پیامبران خدا می‌شد، در برخورد امام به خوبی دیده می‌شود. در این جا به نمونه‌ای از آن اشاره می‌کنیم: زراره بن اعین نقل می‌کند: در خدمت امام باقر علیه السلام نشسته بودم و امام در حالی که در مقابل کعبه نشسته بود فرمود: نگاه کردن به خانه خدا عبادت است. در همان لحظه عاصم بن عمر، نزد امام آمد و گفت: کعب الاحبار می‌گوید: انّ الکعبه تسجد لبیت المقدس فی کلّ غداة؛ کعبه هر صبحگاهان برابر بیت المقدس سجده می‌کند. امام فرمود: نظر تو در مورد سخن کعب الاحبار چیست؟ آن مرد گفت: سخن کعب صحیح است. امام باقر علیه السلام فرمود: کذب و کذب کعب الاحبار معک. تو و کعب الاحبار هر دو دروغ می‌گویید. آن گاه در حالی که به شدت ناراحت بود فرمود: خداوند بقعه‌ای محبوب‌تر از کعبه روی زمین نیافریده است. (مجلسی، بحار الانوار، ج ۴۶، ص ۳۵۴)

اصحاب و شاگردان

شرایط زمان، برای امام باقر علیه السلام و نیز امام صادق علیه السلام زمینه‌ای را فراهم آورد که سایر ائمه علیهم السلام هرگز برایشان آماده نشد. آن شرایط مساعد، معلول سستی پایه‌های حکومت امویان بود. بحران‌های درونی نظام سیاسی در آن عصر، به حاکمان مجال نمی‌داد تا مانند حاکمان پیشین، بر خاندان رسالت فشار آورند و ایشان را منزوی سازند. این زمینه مساعد، سبب شد تا امام باقر علیه السلام و امام صادق علیه السلام بیشترین آرای فقهی، تفسیری و اخلاقی را در کتب فقهی و حدیثی از خویش بر جای گذارند.

این چنین است که فردی چون محمد بن مسلم می‌تواند سی هزار حدیث از امام باقر علیه السلام نقل کند (مجلسی، بحار الانوار، ج ۱۱، ص ۸۳) و شخصیتی چون جابر جعفی هفتاد هزار حدیث. (علی محمد علی دخیل، ائمتنا، ج ۱، ص ۳۴۷)

از نظر علمای شیعه، فقیه‌ترین فقیهان صدر اسلام شش نفرند که همه آنان از اصحاب امام باقر علیه السلام و امام صادق علیه السلام بوده‌اند. آنان عبارتند از: زراره بن اعین، معروف بن خربوذ مکی، ابو بصیر اسدی، فضیل بن یسار، محمد بن مسلم طائفی و برید بن معاویه عجلی. (ابن شهر آشوب، مناقب، ج ۴، ص ۲۱۱)

به گزارش برخی، شیخ طوسی، در کتاب رجال خویش، اصحاب و شاگردان امام باقر علیه السلام را که از آن حضرت نقل حدیث کرده‌اند ۴۶۲ مرد و دو زن دانسته است. (تراجمی، امام باقر علیه السلام جلوه امامت در افاق دانش، ۱۳۸۷ش، ص ۶۳؛ رفیعی، تاریخ تحلیلی پیشوایان، ۱۳۸۳ش، ص ۱۴۰) در میان اصحاب و شاگردان امام باقر علیه السلام برخی از نظر اعتبار و وثاقت مورد اتفاق اهل سنت و امامیه‌اند، و دسته‌ای به دلیل گرایش‌های عمیق شیعی، در دایره رجال اهل سنت قرار نگرفته، بلکه تنها مورد اعتماد امامیه می‌باشند. (تراجمی، امام باقر علیه السلام جلوه امامت در افاق دانش، ۱۳۸۷ش، ص ۶۴؛ رفیعی، تاریخ تحلیلی پیشوایان، ۱۳۸۳ش، ص ۱۴۰)

با این همه، نباید تصور کرد که امام باقر علیه السلام آسوده و ایمن از محدودیت‌ها و ممنوعیت‌هایی بوده است که حکومت‌ها برای اهل بیت علیهم السلام فراهم می‌آورده‌اند، بلکه بی‌تردید، جو حاکم بر زندگی امام باقر علیه السلام به شدت جو تقیه بوده است، زیرا با فرهنگ خاصی که در نتیجه حکومت‌های ناصالح بر جامعه حاکم شده بود، کنار نهادن تقیه به منزله دست کشیدن از فعالیت علمی و دور ماندن از ترویج معارف اصولی دین به شمار می‌رفت.

امام باقر از نگاه دانشمندان

شخصیت امام نه تنها در نظر اهل تشیع ممتاز است بلکه در منظر دانشمندان اهل سنت نیز شخصیت یگانه‌ای است. در ذیل به چند نمونه اشاره می‌شود: ابن حجر هیتمی می‌نویسد: ابوجعفر محمد باقر، به اندازه‌ای گنج‌های پنهان علوم، حقایق احکام و حکمت‌ها و لطایف را آشکار نموده که جز بر عناصر بی بصیرت یا بد نیت، پوشیده نیست و از همین روست که وی را «باقر العلم» [شکافنده علم] و جامع آن و برپاکننده پرچم دانش خوانده‌اند. او عمرش را در طاعت خدا گذراند و در مقامات عارفین بدان حد رسیده بود که زبان گویندگان از وصف آن ناتوان است. او سخنان بسیاری در سلوک و معارف دارد. (ابن حجر، الصواعق المحرقة، ص ۲۰۱)

عبدالله بن عطا که یکی از شخصیت‌های برجسته و دانشمندان بزرگ عصر امام بود، می‌گوید: علما را در محضر هیچکس کوچکتر از آنها در محضر ابوجعفر [یعنی امام باقر علیه السلام] ندیدم. (سبط ابن الجوزی، تذکرة الخواص، ص ۳۳۷)

ذهبی درباره امام باقر علیه السلام می‌نویسد: از کسانی است که بین علم و عمل و آقایی و شرف و وثاقت و متانت جمع کرده، و برای خلافت اهلّیت داشت. (ذهبی، سیر اعلام النبلاء، ج ۴، ص ۴۰۲)

تهیه و تنظیم:
روابط عمومی دفتر تبلیغات اسلامی
حوزه علمیه قم
سر دبیر: محمدرضا قربانزاده

دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
روابط عمومی

www.Dte.ir

سالروز میلاد امام محمد باقر (علیه السلام) مبارک باد